

-ARAŞTIRMA MAKALESİ-

ETİK VE KAMU ETİĞİ: ELEŞTİREL BİR BAKIŞ

İpek ÖZKAL SAYAN

Doç. Dr.

Ankara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi

E-mail: ozkal@politics.ankara.edu.tr

ORCID ID: 0000-0001-9004-6667

Özet

Etik, ahlak felsefesi anlamıyla Antik Yunan'da doğmuştur. O dönemden günümüze değin bu alanda pek çok farklı düşün yöntemi ortaya çıkmıştır. 1980 sonrası ise etik yeniden popüler hale gelmiştir. Ancak günümüzde moda olan etik, felsefenin bir alanı değil, meslek etiğidir. Meslek etiğinin temel uğraş alanı ise, o mesleği icra edenlerin uymaları gereken normları üretmektir. Kamu yönetimi alanında da "kamu etiği" olarak kullanılmaya başlayan bu kavram kısaca bürokraside uyulması gereken davranış kuralları olarak kodlanmış ve farklı bir forma bürünmüştür. Neo liberal ideolojinin devleti değiştirme ve dönüştürmenin aracı olarak kullanmaya başladığı kamu etiği kavramı bu haliyle felsefeyle bağları kopartılarak yolsuzluğu önlemenin sihirli formülü haline gelmiştir. Bu çalışmanın amacı felsefi değerlere göre değil, neo liberalizmin önceliklerine göre inşa edilen kamu etiğinin önemine dikkat çekerek bu alandaki boşluğun nasıl doldurulması gerektiğine ilişkin fikir yürütmektir.

Anahtar Kavramlar: Etik, Ahlak, Meslek Etiği, Kamu Etiği, Neo Liberalizm

Alan Tanımı: Etik

*Bu makalede bilimsel araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyulmuştur.

Atıf (APA): Özkal Sayan, İ., (2020), Etik ve Kamu Etiği: Eleştirel Bir Bakış, Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi, 12 (2): 147-174.

ETHICS and PUBLIC ETHICS: A CRITICAL OVERVIEW

Abstract

Ethics was born in Ancient Greece in the sense of moral philosophy. Many ways of thinking have emerged in this field since then. Ethics became popular again after 1980. However, fashion ethics is not an area of philosophy but a professional ethic. The main field of professional ethics is to produce the norms that those who practice that profession must comply with. This concept, which started to be used as “public ethics” in the field of public administration, was briefly coded as a code of conduct that should be followed in bureaucracy and took a different form. The concept of public ethics, which neo-liberal ideology has started to use as a means of changing and transforming the state, has been presented as the magic formula of preventing corruption by breaking ties with philosophy. The aim of this study is to draw attention to how the gap in this field should be filled by drawing attention to the importance of public ethics built according to the priorities of neo-liberalism, not philosophical values.

Key Words: *Ethics, Moral, Professional Ethics, Public Ethics, Neo liberalism*

GİRİŞ

Ahlak ve etik kavramları hem gündelik hem kamusal yaşamda birbirinin yerine oldukça sık kullanılagelen kavramlar olmuştur. Gündelik yaşamımızda kullandığımız “ahlak” sözcüğü, kamusal yaşam söz konusu olduğunda “etik” olarak karşımıza çıkmaktadır. Peki bu kullanım doğru mudur? Etik ve ahlak kavramları kolayca birbirinden ayrılabilir mi? Ahlak özele etik kamusala mı işaret eder? Bu ve benzeri soruların sayısını arttırmak mümkündür.

Etik, ahlak felsefesi olarak Antik Yunan’da doğmuştur. Etiğin kurucusu sayılan Aristoteles’ten bu yana alana ilişkin pek çok farklı çalışma bulunmaktadır. Bununla birlikte “meslek etiği” kavramının ortaya çıkmasıyla etik normlaştırılmış, davranış kodları üzerinden okunan bir kavram olarak algılanmaya başlanmış ve başka bir forma bürünmüştür. Bu durum aslında “ahlak nedir”, “etik nedir”, “meslek etiği nedir” soruları üzerinde yeniden düşünmeyi gerektirmektedir. Özellikle dönemin yönetim paradigmasının buna verdiği cevap ahlakın görelisi, etiğin evrensel olduğudur. Evrensel olan bu etik “meslek etiği olarak kodlaştırıp uyulması gereken davranış normları haline getirilmektedir. Bu haliyle evrensel

olduğu iddia edilen meslek etiklerinden biri olan “kamu etiği” günümüzün en moda kavramlarından biridir.

Ancak günümüzde moda olan etik, felsefenin bir alanı değil, meslek etiğidir. Meslek etiğinin temel uğraş alanı ise, o mesleği icra edenlerin uymaları gereken normları üretmektir (Kuçuradi, 2003: 7). Günümüzde “etik” başlığı altında ele alınan ve tartışılan meslek normları insan değerinin bilgisinden üretilmiş normlardır. Ancak bu normlar belli bir mesleği yapan kişinin genel olarak yapması veya yapmaması gereken davranışlara ilişkin sorulara birer cevap olarak üretilmiştir (Kuçuradi, 2004: 18). Tepe’ye göre konuya bu etik sınırlar perspektifinden bakıldığı takdirde, etik her durumda geçerli olacak bazı değerlendirme ve davranış normları üretemez, bununla birlikte belli durumlarda nasıl davranılıp davranılmayacağına ilişkin normlar da getiremez (2000: 135). Çünkü mesleki hayatta karşılaşılan kişi ve durumlar kendine has özellikleriyle tektir, biriciktir ve farklı özelliklere sahiptir. Gerçekte yaşanan durumla normlar ortak ve benzer özellikler taşısa dahi, kendilerine has özelliklerinden dolayı aynı olamazlar. Bu sebeple gerçeklik bazen normlara uymamayı gerektirebilecektir (Yetişken, 2005: 76). Sonuç olarak meslek etiği (kamu etiği vb.) için “evrensel” nitelmesi doğru olmayacaktır. Ancak meslek normlarının temelindeki bilginin felsefi açıdan sorgulanması, kişiye icra ettiği mesleğin ana amacını ve işlevini sorgulatarak kişisel bilinçlenmeye katkı sağlayabilir. Bu bağlamda bir mesleği, insanın dünyasında sağlam ve haklı temeller üzerine oturtturarak kişinin ayakta kalmasına ve mesleğini severek icrasına sebep olabilir. “Kişisel gelişim” olarak adlandırabileceğimiz bu durum ise yine kişiden kişiye değişecektir (Yetişken, 2005: 77). Bundan öteye meslek etiğinden bir beklenti (yolsuzluğun önlenmesi, kamunun reforme edilmesi vb.) umulması rasyonel bir davranış olmayacaktır.

Bugün için kamu yönetimi alanına da bu açıdan yaklaşıldığında norm üretilmesi gereken bir meslek alanı olarak ele alınmakta ve kamusal yaşamın devamı için pek çok “etik rapor” yayımlanmaktadır. Bu belgeler felsefi bir bilgiyle oluşturuldukları ve değerlendirildikleri takdirde değerli olmakla birlikte, tüm dünyadaki devletlerin (özellikle az gelişmiş olanların) kamu yönetimlerini “reform yapmak amacıyla” hazırladıkları için genelde felsefi ve bilimsel olmaktan uzaktadırlar. Daha çok “ekonomik kaygılar”la hazırlanan ve “konsensusla” kabul edildiği varsayılan bu “evrensel metinlerin” “ahlak felsefesi” anlamını taşıyan “etik” başlığı altında ele alınmasının ise doğru bir yaklaşım olduğu düşünülmektedir. Bunlar; etik metinler, etik kodlar ya da etik raporlar değil, Kuçuradi’nin tabiriyle “evrensel ahlaklılık normları”dır (Kuçuradi, 2003: 9). Eğer etik, doğrunun ve yanlısın belli alanlardaki (örneğin çeşitli meslek

dalları) yansımalarının neler olduğuna ilişkin bir akıl yürütme faaliyetine indirgenirse, günümüzde olduğu gibi insanların belli alanlarda izlemesi beklenen doğru davranış modelleri biçimine dönüşme tehlikesi altına girer ve pratikte bu faaliyet bir sosyal inşa temelinde gerçekleşmeye başlar. Bu ise “etiğin araçsallaştırılması” anlamına gelir ve etik tarihin çeşitli dönemlerinde de olduğu gibi çeşitli güç ilişkileri çerçevesinde ihtiyaca göre biçimlenen bir ürüne dönüşür (Antony, 1998: 269-281).

İşte günümüzde kamu etiğinin ele alınış tarzı da aynen bu şekilde olmaktadır. Kamu ve etik yan yana geldiklerinde kamuda uygulanması gereken doğru davranış kodlarına indirgenmekte, felsefeyle bağlantısı tamamen koparılmaktadır. Burada söz konusu olan aslında kamu etiği değil, “kamu ahlakı” olmaktadır. Çünkü ahlak insanlar için doğru davranış kuralları koyarken etik ahlak üzerinde düşündürmektedir.

Bu çalışmanın temel derdi günümüzdeki “kamu etiği” tabirinin felsefe yerine “ekonomiye” ve aslında “yönetişime” gönderme yaptığını vurgulamaksa, o takdirde ilk olarak ahlak ve etik kavramlarının birbirlerinden farkını ortaya koyarak analize başlamak gerekmektedir. Çünkü bu çalışmanın temel itirazı günümüzde kamu yönetimi alanında ahlaki davranış kuralları oluşturma çabasının “etik” olarak adlandırılmasınadır. Bu anlamda “etik”, “kamu yönetimi alanında hazırlanan kodların, normların” evrensel olduğu iddiasını kanıtlamak amacıyla öne sürülen bir kavram olmaktan öteye gidememekte ve bu haliyle felsefenin oldukça uzağına düşmektedir.

1.ETİK ve AHLAK: KAVRAM ANALİZİ

Etik-ahlak ve ahlak felsefesi... Bu üçünün arasındaki benzerlik ve farklılıklar pek çok kaynakta ayrıntılı olarak açıklanmaya çalışılmıştır.¹ Her bir araştırmacının konuya yaklaşımı farklı olmakla birlikte bu alanda genel geçer bir tanım yapabilmek hayli zor görülmektedir. Konuya ilişkin metodolojik yaklaşım geliştirmeyen pek çok kaynakta, ahlak ve etik kavramları birbirlerinin yerine kullanılmakta ve literatürde tam bir “kaos” oluşmaktadır.

Türk Dil Kurumunun “etik” tanımına baktığımızda kelimenin Fransızca “éthique” sözcüğünden dilimize geçtiğini öğrenmekteyiz.² Kelimenin Latince kökeni

¹ Bu ayrıma ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz. (Özturan, 2011:169- 202).

² http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts, (e.t.12.02.2016).

“ethica”, Yunanca “ethikos”dur. Ethikos Antik Yunancada “ahlâk, ahlâkî olan, ahlâkî karakter”dir. Kelimenin kökeni ise “ethos”³dur. Ethos, insanların birlikte bulunması, oturması ve yaşaması gibi temel bir ilişkiyi anlatırken, zamanla bu anlamı değişmiş (Atayman, 2005: 12); “âdet, alışkanlık, huy” anlamlarını almıştır (Özturan, 2011: 171).

“Ahlâk” da İslam kültüründe benzer olarak “davranış”la ilişkilendirilmektedir. Bu haliyle felsefi ve felsefi olmayan kaynaklarda temel değerlerden bir tanesi olmuştur.⁴ İnsana dünyada ve ahirette zarar veren her şeyin “kötü ahlâk”tan kaynaklandığı düşüncesinin hâkim olduğu İslam ahlâkında (Emrullah ve Hadimi, 2014: 11) “iyi ahlâk”a büyük bir önem atfedilmektedir. Buradan yola çıkarak literatürdeki görüşlerden biri ve en yaygın olanı ahlâkın Arapçada “yaratılış, huy, mizaç” anlamına gelen “hulk” kelimesinden dilimize geçtiğidir. Hulk sözcüğünün çoğulu olan ahlâk, “insanlararası ilişkilerde uyulması gereken manevi ilke ve kurallar” (Aydın, 2010: 4) olarak tanımlanmıştır. Diğer bir görüşe göre ise, ahlâk Arapça’da yaratma anlamına gelen “halega” kökünden türemiştir (Mutçalı, 1995: 245). Bu görüşe göre “hulk” un karakter, huy, mizaç gibi anlamları olsa da bu onun ikincil ve yan anlamıdır. Asıl anlamı ise; yaratılış, insanın üzerine yaratıldığı fitrat-doğadır (Akdemir, 2014: 4).⁵ Batı dillerinde ise ahlâk deyince karşımıza “moral” kavramı çıkmaktadır. Moral Latince “mos (çoğulu mores)” kökünden- “moralis” kelimesinden türemektedir (Özturan, 2011: 171). Özlem’in “Bir kişinin, bir grubun, bir halkın, bir toplumsal sınıfın, bir ulusun, bir kültür çevresinin vd belli bir tarihsel dönemde yaşamına giren ve eylemlerini yönlendiren inanç, değer, buyruk, norm, yasak ve tasarımlar topluluğu ve ağı” (2004: 23) olarak tanımladığı ahlâk kavramı, bu bağlamda etikten çok ayrıdır. Ahlâk, yapılması gerekeni söyleyen ve normlar koyan bir etkinlik iken Tepe’ye göre etiğin böyle bir iddiası yoktur ve olmaması da gerekmektedir (2007: 14, 15). Ahlâk her an yaşamımızın içindedir, ona her tarihsel dönemde ve her insan topluluğunda rastlamak mümkündür. Etik ise aslında en basit anlatımla “ahlâk felsefesi”dir; mantık ve ontolojiyle birlikte felsefenin hem en eski hem de en temel disiplinlerindedir. Etik soru ve sorunlar felsefe tarihi içinde hep yer almıştır. Özlem’e göre ahlâki değer yargıları üzerinde düşünmeye ve bunlara ilişkin sorular üretmeye başlayan

³ Ahlâk felsefesinin kurucusu olarak kabul edilen Aristoteles, “Nikhamokas’a Etik” adlı kitabında “ethikos”un “ethos”tan türemesi gerekçesini şu şekilde açıklar: “*Ahlâki erdem (ethikos) ise alışkanlıklardan (ethos) meydana gelir ki, onun adı alışkanlık kelimesinden çok az bir farka sahiptir.*” (Aristoteles, 2007).

⁴ Bununla birlikte ahlak genel olarak “dinlerden” beslenir. Hıristiyan ahlak-Budist ahlak vb.

⁵ Bu görüşe göre, “yaratılıştan” gelen bu ontolojik özellikler ahlaka ilişkin “evrensel” kriterler üretmeye yardımcı olabilir. Ayrıntılı bilgi için bkz. (Akdemir, 2014: 3-11).

kişi ahlâk felsefesine adım atmış demektir⁶ (2004: 24). Ahlâk denen fenomen etiğin inceleme alanıdır. Ahlâk üzerinden yola çıkarak bir etik tanımı yapılmak istenirse, “etik, pratik bir etkinlik alanı olan ahlâkı teorik bir inceleme konusu kılan felsefe disiplini.” (Özlem, 2004:17,18).

Etik, son dönemlerin moda kavramlarından biridir. Ancak günümüzde moda olan etik, felsefenin bir alanı değil, meslek etiğidir ve bu etiğin temel uğraş alanı ise, o mesleği icra edenlerin uymaları gereken normları üretmektir (Kuçuradi, 2003: 7). Meslek etiği, bir meslekteki doğru ve yanlışları belirleyen, davranış kuralları oluşturan, belirlenen bu davranış kurallarına uyulmayı zorunlu hale getiren, aykırı davrananın meslekten icrasını öngörebilen, hizmet idealleri üzerine kurulmuş ilkeler bütünüdür (Atak ve Gül, 2014: 2).

Burada tekrar vurgulamak istenilen konu, etiğin ahlak üretme gibi bir misyonu olmaması gerektiğidir. Etik ahlak üzerine konuşma, ahlak üzerine düşünmedir. Ahlaksal olanla ilişkili olan sorular genel, ilkesel ve soyut düzlemde “etik” altında tartışılır. Etik “iyi” olanı söyleyemez, bir şeyin “iyi” olduğu fikrine nasıl ulaşıldığını söyler. Bu anlamda bir eylemi doğrudan buyuramaz ya da yasaklayamaz, kişinin gideceği yolu bulmasında yardımcı olur ancak gideceği yolu doğrudan işaret edemez. Etik, ahlaktan farklı olarak somut eylem talimatnamesi ortaya çıkaramaz. Kamu etik birlikteliği normlar üzerinden tanımlanıp, kodlar üzerinden okunmayla başladığında aslında kamu ve etik bir daha kavuşamamak üzere birbirlerinden ayrılmış olmaktadır. Felsefenin oldukça uzağına düşen kodlaştırılmış kamu etiğinin ahlaktan farklı olarak “evrensel” olduğu iddiasının doğru olmadığı düşünülmektedir. Ahlakın görelî etiğin evrensel olduğu yaklaşımı kamu etik ve evrensel kodlar söz konusu olduğunda geçerli gözükmemektedir. Çünkü bugün için geçerli kabul edilen evrensel kodlar bundan birkaç yıl sonra yönetim tarzı değiştiği takdirde evrensel sayılmayacaktır.

⁶Bu sorulardan bazıları; “Biz bir eylemi değerlendirirken neden dolayı “iyi” ve “kötü” gibi terimlere başvuruyoruz? “İyi” ve “kötü” nedir ki?, Bizim “iyi” ve “kötü” hakkında ailemizin, çevremizin, toplumumuzun bize benimsettikleri dışında sağlam bir bilgimiz var mıdır?, Varsa böyle bir bilgi nasıl elde edebilir? Veya neye dayanır? Bir kişinin eylemini değerlendirirken “iyi”, “kötü” terimlerini kullanarak bir yargıda bulunuyoruz. Fakat acaba bu yargılarımız somut, nesnel bir olgu bilgisine mi dayanmaktadır; yoksa onlar sadece bizim öznel eğilimlerimizi, duygularımızı, arzularımızı mı yansıtmaktadır? İyi ve kötünün değerlerle ilgili olduğu söyleniyor, fakat değer nedir?” vs. (Özlem, 2004: 23)

Ahlâkın ne'liğine ilişkin soruların sorulması ve felsefecilerin bu sorulara farklı yanıtlar vermesiyle oluşmaya başlayan etik felsefesi, bir sınıfın diğer bir sınıf üzerinde hegomanya kurduğu köleci toplum aşamasında oluşmaya başlar. Özel mülkiyetin ve insanlar arasındaki sosyal farklılaşmanın başlaması ve böylece sınıfsal ayrışmanın oluşmasıyla ahlâk sorunsalına farklı yaklaşımlar geliştirilir. İnsan davranışlarının iyi-kötü-doğru-yanlış gibi birtakım kalıplara sokulması ve bu kalıplara göre insanların eylemlerinden dolayı yargılanması ve daha sonra sınıfsal konumlandırmaya, normsal yargılara göre biçimlendirilmek istenmesi, bu isteme uygun teoriler var edilmesi ve bunların kendi aralarında çatışması etiğin konusunu oluşturmuştur (Pınar, 2010).

Böylece ilkel komünal toplumun bozulup özel mülkiyetin oluşmaya başladığı ve sınıfsal karşıtlıkların ortaya çıkmaya başladığı dönemden itibaren sadece belli ideolojilerin, inanç ve felsefe temsilcileri değil, aynı zamanda özel mülkiyete sahip sınıflar etik sorunlarla uğraşır olmuşlardır. Bu ilişkiler farklı tarihsel dönemlerde ve farklı coğrafyalarda efendi-köle, Tanrı kral- teba, aristokrat-serf sınıfsal bağları üzerinden yeniden kurulmuştur. Dönemin felsefi etiği ahlâkın genel ilkelerini, ahlâkın özünün ne olduğunu, ahlâkın biçimlerini, ahlâk yasalarını ve ahlâkın toplumsal değerini dönemin siyasal, toplumsal, ekonomik, sınıfsal ve tarihsel hatta dinsel etmenleri bağlamında yaratmıştır.

Örneğin ilk insan öncelikle doğa ve öteki insanlarla ilişki içinde olacağından buna uygun olarak davranış kurallarını belirlemeliydi. Ancak bu ilişkide öncelikli olan hayatta kalmak için yaşamsal gereksinmelerini doğadan elde etmek zorunda olduğuydu. Bu gereksinmelerini doğadan karşılarken, klanda yaşayanların ihtiyacı kadarını avlamak ve tüketmek, ihtiyaç fazlası olanların ise yaşamına son vermemek ahlaki bir yargı olarak kabul edildi. Başlangıçta herhangi bir sınır getirilmeyen avlanmaya, av fazlalarının çürümesi nedeniyle sınırlar koyuldu ve ihtiyaca göre avlanma klanın ahlaki normu olarak benimsendi. Klan hayatta kalabilmek için diğer klanın üyesi olan insanı yok etmeye yöneldi ve böylece kendi klanı dışında kalanları düşman saydı. Düşmanı yok etme kahramanlık, pasiflik ise korkaklık ve zavallılık olarak tanımlandı. Kahraman olma cesaretini gösteren kişiye klan şefliği verildi. Zamanla işgücüne duyulan gereksinim arttığından dolayı kölelik sistemi geldi, diğer klanların üyeleri öldürülmek yerine köle olarak çalıştırılmaya başlandı. Güçlü olan zayıf olana hâkim oldu. Bu sahiplik yani köle-efendi ilişkisi yeni ahlaki normlarınca kucaklandı (Pınar, 2010).

Atina demokrasisi döneminde felsefeciler köle ve mülk sahibi “vatandaş”ların birbiriyle olan ilişkisini tanımlama ve sınıflandırma çabasına girdiler. Buradan çeşitli ahlâk felsefeleri türetildi. Ancak bunların ortak noktası kölelerin efendiye itaati üzerineydi. Ahlaki bozulmanın temeli; kölenin köle olmayı reddetmesi olarak tanımlandı. Kötü, sahibin otoritesine ve mülküne karşı gerçekleştirilecek eylem; erdem, kölenin iyi koşullarda barındırılması ve beslenmesi olarak tanımlandı. Bu değerler tüm sınıflı toplumlarda ahlaki sistemin değişmez ilkeleri oldu. Topluma hâkim olan iktisadi ve siyasi sınıfın ahlâkı, o topluma genel ahlâk olarak öğretili ve benimsetildi. Buradan da sınıf egemenliğinin bir sonucu olarak ortaya çıkan ahlâk öğretileri türetildi (Pınar, 2010). Sınıfsal egemenliğin haklılığı ahlâk öğretileriyle de kutsandı.⁷

Kapitalizmle birlikte başlayan uluslaşma sürecinde ise ahlâk öğretisi ulusal ve kapitalist mülkiyeti benimseyen, içine alan ve hatta kutsayan bir döneme girdi. Kapitalist toplumların üretim ilişkilerinin ideal ve değişmez olduğu bir ön kabul haline geldi ve bununla birlikte kapitalist ulusların ve toplumların davranışlarının ahlaki değerlendirmeleri, içlerinde sınıfsal önyargıları barındıran öğretiler dönemin etikçileri tarafından sunuldu. Örneğin kapitalizmin ahlâk ve Protestanlıkla ilişkisini kuran Weber’e göre Protestan toplumlar, öyle bir çalışma ahlâkına sahiptiler ki bu ahlâk kendilerine özgü ve diğer toplumlarda bulunmayan bir ahlâktı. Bu ahlâkta var olan çok çalışma, tasarruf, bireycilik ve rasyonellik gibi ilkeler dolayısıyla Protestanlar diğerlerine oranla daha fazla çalışmaya odaklıydılar⁸ (Weber, 2014). Batı’da kapitalizmin gelişmesinde Protestan ahlâkı ve bununla ilişkilendirilen çalışma biçimi önemli bir rol oynadı.

Bu alandaki tarihsel gelişimi tümüyle burada ele almak mümkün olmamakla birlikte, çalışmamızın genel kapsamı bakımından önemli olan bazı dönüşümleri vurgulayarak ahlâk kavramı ve kurallarının insanlık tarihiyle birlikte değiştiğini söylemek gerekmektedir. Ancak burada yapılması gereken tespit; ahlâkın

⁷ Örneğin Platon’a göre ana erdemler dört kategoriden meydana gelmektedir. Bunlar bilgelik, cesaret, akıl ve adalettir. Adalet diğer üç erdem de birleştiricisidir. Bilgelik ve cesaret eylemi, sadece seçilmiş birkaç soylunun yani köle sahibin özellikleri arasında yer alabilir. Köle sahibi aristokratların dışında yer alan halk kitleleri ise ancak negatif töreleri temsil ederler. Bunlar boyun eğme ahlâkı, anlayışlı, akıllı olma erdemidir örneğin. Yine Platon’ göre köleler değeri olmayan insanlar olup, ahlaki bir hayat sürme yeteneğinden de yoksundular. Bu sebeple köle sahibi olanlarla köleler arası herhangi bir ahlaksal ilişki ve kölelere karşı bir yükümlülük söz konusu olamazdı. Bu anlamda “Platoncu etik, dinsel/mistik ve idealist karakterinden ötürü kendisinden sonraki bütün muhafazakâr sınıfların ideolojik aracı olmaktan kurtulamayacaktır.” (Atayman, 2005: 26)

⁸ Protestan ahlâkı Batı’da kapitalizmin gelişmesinde önemli bir rol oynamıştır.

toplumsal sınıfların rolleriyle doğrudan bağlı olduğu ve ahlâk kurallarının bir tür sınıfların kendini ideolojik ifadesi olduğudur. Çünkü etik, ahlâkın öğretisidir; “toplumsallaşmış insanın eylemini yargılayan ve düzenleme çabası doğrultusunda kurallar koyan ahlâk teorilerinin ve ahlâkın nedensel, tarihsel bilgisinin tümlüğüdür.” (Pınar, 2010) Vergaraya’ göre de etik bu anlamda, “en üstün iyiyi inceleyen, bir davranışın iyi mi yoksa kötü mü olduğunu değerlendirmek için, ahlâki yargılarımızın doğru mu yanlış mı yönlendirildiklerini öğrenmek için benimsenmesi uygun olan ölçütü konu alan düşünce dalını belirler.” (Vergara, 2006: 54)

Antik Yunan’dan itibaren felsefecilerin çalışma alanı olan etik, meslek etiği özelinde “kamu etiği” ile popüler bir alan haline gelmiştir. Peki bunun altında yatan nedenler nelerdir? Özellikle bu çalışmada tarihsel dönem olarak 1980’ler ve sonrası seçildiği için etiğin özellikle yeni liberalizm içindeki yeri tartışılmaya çalışılacaktır.

2. YENİ LİBERALİZM ETİK İLİŞKİSİ

Herhangi bir toplumda bir bunalım ya da ekonomik kriz yaşandığında yeniden ortaya çıkan ve dünyanın hemen her yerinde yeniden sorulan sorular (birey ve girişim özgürlüğünün boyutları ne olmalıdır? devletin rolü ne olmalıdır? vs.) 1980’lerde yeni liberallerce cevaplanmış ve devletin yetkileri piyasa güçleri karşısında iyice kısıtlanmıştır. Yeni zamanın anahtar kavramı yine “piyasa” olmuştur. Konunun bu çalışma açısından önemi ise piyasa kavramının modern dünyadaki ahlâk anlayışını nasıl biçimlendirdiğidir. Bu bölümde ortaya konmaya çalışılacak olan da liberal ve yeni liberal kuramın “etiği” ele alış tarzıdır.

Liberal bir iktisatçı olarak bilinen Sen’e göre ekonominin etikle teması üç boyutta ele alınabilir. Birincisi bireyin ekonomi ile ilgili karar ve davranışlarını toplumsal kurallar yoluyla yönlendirmesi boyutu, ikincisi bireyin ekonomik faaliyetlerinin diğer toplum fertlerini etkilemesi anlamındaki boyutu, üçüncüsü ise birey ve toplumu yönlendirici bir güç olarak devletin oynadığı rol anlamındadır (Sen, 1990: 15). İşte (yeni) liberalizm etik ilişkisi tam da bu noktada; devletin

yoksulluğu ve açlığı önlemede üstlendiği rol noktasında başlar ve devlete yoksulluğun ve açlığın önlenmesinde sınırlı görevler yükler ya da hiç yüklemeyiz.⁹

On sekizinci yüzyılın ahlâk biliminin temel teması modern toplumun “piyasa toplumu” olarak nitelendirilmesidir. Bu kavramın kullanılan versiyonu Adam Smith tarafından yapılmıştır, ama kolektif bir ürün olarak da görülebilir (Poole, 1993; 15). Smith “Ulusların Zenginliği” kitabında merkantilist sistemi, ahlak kurallarının geçerli olmadığı ve belli bir sınıfın (müdahaleci sınıf) çıkarlarını gözetilen bir ekonomik düzen olarak tanımlamıştır. Bu sistem yerine önerdiği, “doğal serbestlik içinde faziletli liberal bir ekonomik yapılanma”dır ve bu yapılanma mutlak suretle gereklidir. Düşünürü göre, daha ahlaklı ve ferah bir yapı için liberal sosyal ve ekonomik sistemler bir zorunluluktur. Ancak piyasaya müdahale eden tam bir liberal ekonomik yapılanmayı benimsememiş toplumlar için de ahlaklı ve zengin olmak mümkün olabilir. Ancak bu zenginlik ve ahlaklı düzen, Smith’e göre müdahalenin kendisinden kaynaklanmaz. Aksine müdahalelere rağmen, bu durum “toplumsal doğal düzen yasaasının, topluma yapılan bu müdahalelerle karşı savunma mekanizması geliştirebilme yeteneği”nden kaynaklanır. Bunu dıştan gelen olumsuz etkilere karşı vücudun doğal savunma mekanizması geliştirmesine benzetir. Yani Smith’deki ahlâk anlayışı merkantilizm eleştirisi üzerinden yükselir. Merkantilist sistemde tüccarların kendi çıkarları için halkın çıkarını hiçe saydıkları, büyük bir açgözlülük ve ihtirasla zenginliklerini arttırmaya çalıştıklarını ileri süren Smith, bunu insanlık için en aşağılık ve ahlâksız bir durum olarak tanımlamaktadır. Bu ahlâksız sistem yerine “görünmez el” tarafından işletilen doğal sistemin çalışması sağlanırsa insanlar ister istemez ahlaklı davranacaklardır. Bunu sağlayacak olan ise rekabetçi pazar ekonomisidir. Smith’e göre ancak piyasa düzenini tamamıyla benimsemekle ahlaklı bir toplum yapısına geçilecektir. Çünkü insanların bencilliklerini dizginleyen ve toplum çıkarına yönlendiren güç, rekabettir.

Smith toplumu zenginleştiren üretim artışının, piyasa toplumunun temelini kendi çıkarı peşinde koşan, kendi zenginliğini arttırmak isteyen “birey”i yerleştirir ve “Ulusların Zenginliği” kitabında şöyle der;

“İnsanın hemen daima kardeşlerinin yardımına ihtiyacı olduğu durumlar olur ve yardım için yalnızca kardeşlerinin cömertliğine güvenmesi boşunadır. Eğer

⁹Vergara’ya göre ekonomi etik ilişkisi noktasında liberalizm ve yeni liberalizmi birbirinden ayırmak gerekmektedir. Liberallerin sınırlı da olsa etik kaygı güttüklerini vurgulayan Vergara aynı şeyi yeni liberaller için söylemez. Ayrıntılı bilgi için bkz (Vergara, 2006).

onların özsevgilerini kendi lehine çevirebilirse ve onlardan istediğini yapmalarının onların lehine olduğunu gösterebilirse ayakta kalması daha muhtemeldir. Kim bir başkasıyla pazarlığa girişirse, böyle bir şey öneriyordur. Bu türden her önerinin anlamı şudur: İstediyimi ver ki, istediğini alsın. Birbirimizden ihtiyaç duyduğumuzdan çok daha fazla hizmet elde edebilmemiz, bu tarzda gerçekleşir. Akşam yemeğimizi kasap, biracı ya da fırıncının cömertliğinden değil, onların kendi çıkarlarına gösterecekleri ilgiden umarız. Onların insanlığına değil, kendi özsevgilerine sesleniriz; zorunluluklardan değil, kendi avantajlarından söz ederiz.” (Smith, 1997: 26).

Yukarıdaki alıntıdan da anlaşılacağı üzere piyasa mekanizmasında bireyler kendi öz çıkarları peşinde koşar. Bu bireylerin gözünde diğerleri, yalnızca onlardan bağımsız olarak var olan amaçlar için ya araç ya da bir engeldirler. Bu yapı içinde, iyilik ve kötülük amaçlı faaliyetleri kavramak mümkün değildir. Bireyin nihai amaçları kendi yararını ve doyumunu sağlamak içindir. Piyasadaki birey bu amaçlar için hareket eder (Poole, 1993: 21, 22). Toplumun merkezine yerleşen bu bireyin asıl amacı kendi çıkarını maksimize etmektir. Kendini seven, kendi çıkarı peşinde koşan insan, görünmez bir güçle aynı zamanda toplumun yararına da çalışmış olacaktır. Kendi çıkarını maksimize eden bu bireyler sayesinde toplumlar zenginleşir ve ahlâkın yolu “rekabetçi pazar ekonomisi”nden geçer. Bu anlamda ahlâk felsefesi, insan davranışını açıklayıp “kontrol altında tutarak”, sadece kendi dinamik varoluşunu yaşama çabası içinde olan insan için yeni bir etik temel oluşturur. Böylece etik, kişisel çıkarını ve hazzını düşünen insana bilime dayalı bir hayat tarzı sunmanın, onu öteki insanlarla yenedünyanın taleplerine uygun bir tarzda ilişkiye sokmanın aracılığını yapmaktadır (Cevizci, 2002: 97).

Smith’in felsefesindeki nihai hedef, mutluluğa erişmektir. Genel mutluluk ise çoğu zaman zenginlik ve refahın olduğu milletlerde mevcuttur. Ancak milletlerin sadece zengin olması genelin refahı ve mutluluğu için yeterli değildir. Geniş halk kitlelerinin refahı ancak sürdürülen bir büyüme ile gerçekleşebilir. Çok zengin ama durağan bir ekonomide halk yoksul ve mutsuzdur. Büyüyen bir ekonomide ücretler düşük olsa bile çalışanların asgari refah ve mutluluk düzeyi devam edecektir. Zenginlik bir milletin sadece maddi imkânlarını ve yetenekleri arttırmaz; aynı zamanda etik ve düşünsel beceri ve zenginliklerini de artırır (Erdem ve Şeker, 2004: 184, 185). Bu anlamda Smith’e göre etik, zenginlikle ya da büyüyen bir ekonomiyle tanımlanabilir ve böylece etik, piyasa kavramının içine hapsolür.

Smith'e göre refah devleti toplumsal yapıyı bozarak etiğe müdahale eder. Devletin yoksulları korumak için çıkarttığı kanunlar zenginlerin, devlet görevlilerinin hem de halkın ahlâkını bozmaktadır. Ancak O'na göre yolsuzlukların önlenmesi yine ancak devlet eliyle sağlanabilir. Bu anlamda rekabeti koruyan sınırlı bir devlet müdahalesi kabul edilebilir ve bunun için gerekli yasal düzenlemelerin yapılması gerekmektedir.

Görüldüğü üzere “piyasa”, liberal ekonomi teorisinin büyük bölümünde anahtar konumundaki örgütleyici kavramdır ve ahlâk kavramının tanımı piyasa içinden yapılmaktadır.

Piyasayla ilişkilendirilen ilk ahlâk anlayışı “faydacılık”tır. Faydacılık felsefesinin kurucusu Bentham¹⁰ olarak kabul edilmekle birlikte Mill'in bu felsefenin ekonomik analize dâhil edilme sürecinde büyük katkısı olmuştur (Şeker ve Çetin, 2012: 279). “Fayda ilkesi ya da “faydacılık, insana özgü eylemler, yasalar ve kurumlar üzerinde yargı yürütmenin tek rasyonel biçiminin, bunların toplumun mutluluğu üzerindeki etkilerini değerlendirmek olduğunu savunan öğretiler.” (Poole, 1993: 23) Bu anlayışta isteklerin tatmini “mutluluk”, ona ulaşmak için gösterilen çaba da acı olarak tanımlanmaktadır. Kişinin faydası, mutluluğunun acıdan daha çok olmasını gerektirir. Bu faydayı da ancak piyasa

sağlayabilir. Bu anlamda faydacılık piyasanın ihtiyaç duyduğu bir şeydir. Hem mutluluk hem de acı piyasanın içinde kendiliğinden gerçekleşecektir (Poole, 1993: 23).

Liberal piyasa teorisinin temellerinin atıldığı 17. yüzyılda hazcılığa dayalı faydacı etik, piyasanın işleyişi için gerekli olan insan motivasyonuna iyi bir gerekçe sağlamıştır. Bu anlamda piyasanın döngüsü içinde faydası maliyetinden yüksek olan davranışlar, hazzı ve dolayısıyla insanın mutluluğunu arttırdığı için tercih edilen ve “ahlâki” olarak nitelenen davranışlar olmuşlardır (Şeker ve Çetin, 2012: 279).

¹⁰ “Termometre havanın sıcaklığını ölçme aracıdır; barometre de havanın basıncını ölçer. Bu araçların kesinliğinden tatmin olmayanların daha kesin olacak başka araçlar bulmaları ya da doğa felsefesine evlada demeleri gerekir. Para, acının ya da hazzın miktarını ölçme aracıdır. Bu aracın kesinliğinden tatmin olmayanların daha kesin olacak başka bir araç bulmaları ya da politika bilimine ve ahlak bilimine evlada demeleri gerekir.” Bentham ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. (Aydın, 2013 s.601-617).

Liberalizmde insan bu anlamda “kendi çıkarı peşinde koşan bir faydacı” olarak tanımlanmaktadır ve bu insanın sadece “maddi hazlar peşinde koşması” anlamını taşımaktadır. Yeni liberalizmde ise, liberalizmden farklı bir “faydacılık” yorumu olduğu iddia edilmektedir. Buna göre yeni liberaller klasik zorunlu eğitimi, devlet tarafından verilen parasız öğretimi, yoksul insanlara devlet yardımını, sanata ve bilimlere kamu desteğini, yol ve kanal alt yapısının devlet tarafından inşasını sadece “yararsız” değil, aynı zamanda “zararlı” da görmektedirler. Örneğin, devletin yoksul insanlar lehindeki eyleminin yoksulluğu arttırdığı kabul edilmektedir (Vergara, 2006: 180)¹¹.

Kapitalizmin temel ilkesi kar elde etmektir. Ama kapitalist üretimin kara erişebilmesi için tüketim zorunludur. En randımanlı üretim teknikleri, eğer ürünü kimse almıyorsa boşa gitmiş olur. Eğer kar kapitalizmin ağır basan ilkesiyse, kapitalizmin başlıca faaliyeti tüketim ve üretim kutupları arasında gerçekleşir. Tüketim insan isteğinin tatminidir ve kapitalist sistemin geniş üretkenliğinin, kapitalist piyasaya katılanların isteklerinin tatminini artırır. Eğer isteğin tatmini mutluluk sayılırsa, o zaman kapitalizm bir mutluluk artışı vaat ediyor gibidir. İşte “faydacı ahlâk” kapitalist üretime bu tür bir gerekçe yaratır. Ancak bu gerekçenin yüzeysel olduğu iddia edilmektedir. Çünkü insanların istekleri, en az bu istekleri tatmin etme araçları kadar değişkendir. İstekler arasında da ayırım yapmayı reddeden “faydacılık”, bu ayırımı yapmayı bireyin özgür seçimine bırakmaktadır (Poole, 1993: 24). Ahlâklılık, ekonomik davranışlarda faydanın ötesinde herhangi bir etkiye sahip değildir.

Piyasayla ilişkili olan diğer ahlâk anlayışı ise “doğal hukuk”tur. Yarar ilkesi pek çok düşünür tarafından eleştirilmiş ve yarar ilkesinin yerine hangi ilkenin konulabileceği sorunu tartışılmaya başlanmıştır. Adalet kavramı bu anlayışta oldukça önemlidir. Çünkü hem yasaların hem de kurumların değerlendirilmesinde (iyi mi yoksa kötü mü olduklarına karar verilmesinde) gerekli olan ölçüttür. Bu anlayışa göre yasalar adalete uygunlarsa iyi, adalete aykırı düşerlerse kötü olarak kabul edilirler. Eylemler “haklı ya da haksız” olması değerlendirilirken adalet temel ölçüt olarak alınmaktadır. Haklı ya da haksız olana ilişkin davranışın ardındaki saik önemlidir ve bu davranışın ardında mantıksal bir gerçeklik varsa, bu gerçeklik bir tür hukuki kod, daha önceden var olan hazır bir hak olarak

¹¹ “Bu eylem acıyı azaltacak yerde muhtemelen şiddetlendirir. Yoksulları kollayan yasalar olmasaydı, gönüllü hayırseverliğin artması ve bunun sonucunda basiretsizliğin azalması bu tür yasaları gereksiz hale getirirdi.” (Herbert Spencer, 1981: 108).

görülür ve buna da “doğal hak” adı verilir. Vergaraya’ya göre doğal hukukun üç kaynağı Tanrı iradesi, ahlâk duygusu ve insan aklıdır (Vergara, 2006: 123-130).

Yine yeni liberalizmin, liberalizmden farklı bir “doğal hukuk” anlayışı olduğu ileri sürülmektedir. Öncelikle bu fark devletin yerine getirmesi gereken iki görevle ilgilidir. Bunlar adalet ve hayırseverliktir. Yeni liberaller devletin hayırseverlik görevini kabul etmemektedirler. Onlara göre devlet “adalet” göreviyle yetinmelidir.¹² Yoksullara yardım ise devlet için tanımlanmış bir adalet görevi değildir.¹³

Sosyal analize konu olan yegâne gerçekliği “birey” olarak kabul eden Hayek’e göre “sosyal adalet” kavramının gerçekte bir karşılığı olmayıp kavram tamamen kurgusaldır (Hayek, 1999: 176-177). Hayek adaleti “piyasa adaleti” üzerinden ele almaktadır. Piyasa adaleti bireylerin davranışlarını yönetecek adil davranış kurallarını gerekli kılmakta, eylemlerin kurallara uygun olup olmadığıyla ilgilenmektedir. Ancak bu adalet anlayışı piyasada kişiler açısından doğacak sonuçlarla ilgilenmez. Örneğin, bir koyun ile deveyi ticari bir işlemle ve kendi iradeleriyle değişen iki bireyin bu eylemin taraflardan biri için haksız sonuçlar doğurduğu söylenemez. Mal ve hizmetlerin objektif bir değerinin olmaması, değerın insanların kendi ilgi, bilgi, ihtiyaç çevrelerine göre değişen bir şey olmasından kaynaklanmaktadır. Ancak sistemde her şey mükemmel bir şekilde işlemeyebilir. Aynı özellik ve niteliklere sahip insanlardan bazıları çok iyi şartlar altında yaşarken, diğerleri sıkıntılar çekebilir. Bu durum, kendiliğinden doğan, gayri şahsi bir sürecin sonucu olduğu içindir ki adil olma ve olmama sıfatlarıyla nitelenemez (Akıncı, 2014: 80-84).

Hayek’ göre yoksulluk çözülmesi gereken acil bir problem olmakla birlikte, bunu gidermenin yolu piyasa düzenine müdahale etmek, işleyişini bozmak ve çarpıtmak

¹² “...Adaletin yönetimi, devletin tek görevidir...O halde, onlar (yurttaşlar) bir hükümeti neden isterler?...halkı eğitmesi için değil...hayırseverliği yönetmesi için değil; yollar ve demiryolları yapması için değil; yalnızca insanın doğal haklarını savunması için...sözün kısası, adaleti yönetmesi için. Hükümetin doğal ve asli görevi budur. Hükümet daha azını yapması için kurulmamıştır; daha fazlasını yapmasına da izin verilmemelidir.” (Spencer, 1981: 262 ve 187)

¹³ “Kendi kötülüğü ya da ihtiyatsızlığı yüzünden muhtaç duruma düşen bir birey, hemşerilerinden adalet eylemi olarak bir yardım talebinde bulunabilir mi? İçine düştüğü sıkıntı kendi kötü iradesinin sonucu olmayan çalışan bir emekçi, parlamentonun, komşularını kendisinin yardımına koşmaya zorlamaması halinde doğal haklarının çiğnendiğini ileri sürebilir mi? Elbette ki hayır...Hatta, yoksulları yalnızca talihsizlikten kaynaklanan insanlar, başkalarının işlerinin bir bölümünü hak olarak talep edebilirler mi? Hayır, onların merhametlerini uyandırmaya çalışabilirler; bir yardım bekleyebilirler; ama durumlarını adalet zemini üzerinde temellendiremezler.” (Spencer, 1981: 191)

olmamalıdır. Yoksulluğu önleme gerekçesiyle piyasa ekonomisi askıya alınmamalıdır. Piyasa ekonomisinin üstünlüğü, insanın gelişmeci güçlerini en iyi biçimde kullanmasına zemin hazırlar ve böylece toplumlar yüksek bir zenginlik seviyesine ulaşır (Akıncı, 2014: 80-84).

Yeni liberallerin yararcılık ve doğal hukuk ölçütlerinden başka ayrıca kendilerine özgü olan başka etik ölçütler de önerdikleri ve kullandıkları öne sürülmektedir. Bu ölçütlerden en önemlisi “özgürlük”tür. Buradaki temel değer “toplam özgürlük miktarının artması ya da azalması”dır. Kurumların iyi ya da kötü olması bu değere göre belirlenir. Bu anlamda liberalizm bu özgürlüğü gerçekleştiren ve “toplam özgürlük miktarını” son iyi ve son etik ölçüt olarak kabul eden öğretilerdir (Vergara, 2006: 173).

Friedman’ın söylediği gibi;

“Liberaller olarak, biz, bireyin veya belki de ailenin özgürlüğünü, toplumsal kurumlar hakkında hüküm vermeyi sağlayan son amaç olarak kabul ediyoruz.” (Freidman, 1982: 12)¹⁴

Böyle bir özgürlük anlayışının “halkın mutluluğu”nu ve “kamu yararı”nı sağlamak gibi bir amacı bulunmamaktadır. Tanımlanan bu özgürlüğün sınırları ise çok geniş olup ancak başka bir özgürlüğü arttırmak amacıyla sınırlandırılması kabul edilebilir. Örneğin, yayaların dolaşım özgürlüğünü arttırmak için, arabaların dolaşım özgürlüğünü sınırlandıran kırmızı ışıklar konabilir. Ancak bir özgürlük, başka bir amacı, örneğin halkın refahıyla ilgili bir amacı teşvik etmek uğruna asla sınırlandırılmamalıdır. Vergara yeni liberalizmin etik ölçütü olan özgürlük ilkesini eleştirerek şu örneği verir: Örneğin, nüfusun yoğun olduğu bölgelerde, gürültü yapan ya da kötü koku salan ya da böceklerin çoğalmasına yol açan bir tesis kurma özgürlüğü sınırlandırılmalıdır (Vergara, 2006:173-175). Bu örnek özgürlüğün yerine gelebilecek kamu yararı gibi bir ilkenin olması durumunda bu ilkenin uygulanamayacağını bir göstergesidir.

Sidwick de “azami özgürlük” ilkesini eleştirmektedir. Ona göre;

¹⁴ Fritz Machlup’a göre de özgürlük en üstün iyidir. Ona göre “bir liberal, özgürlüğü başka her türlü toplumsal amacın üzerinde tutan ve ekonomik, siyasi ya da entelektüel herhangi bir özgürlüğü sınırlandırmaya asla rıza göstermeyecek biridir.” (Machlup: 1976, 145)

“Bu ilke, diğer insanlara, baskı hariç her türlü sıkıntının ya da zararın verilmesini kabul ediyormuş gibi görünmektedir.” (1907: 275)

Yeni liberalizmde azami özgürlüğün başlıca sınırlayıcısı “devlet”tir. Devletin hayırseverlik görevi olamayacağı gibi, yalnızca adalet göreviyle yetinmelidir. Bu adalet ise yalnızca “güvenlikle ilgili” denilen işlerle sınırlıdır. Örneğin yoksul insanlara yardım asla bir adalet eylemi değildir. (Spencer, 1981: 191)¹⁵ Hayek’e göre de devlet hayat, mülkiyet ve özgürlük haklarını korumalıdır. Bunun ötesinde devletin ekonomiye müdahalesi özgürlükleri kısıtlamaktan başka bir işe yaramayacaktır. Adil gelir dağılımına yönelik devlet politikaları fertlerin özel mülkiyetine bir saldırı olup bu tür pozitif özgürlükçü yaklaşımlar toplum düzeni ve barışı bozucu bir etki yaratacaktır (Akıncı, 2014: 80-84). Bununla birlikte yeni liberallerin devlet tarafından parasız bir öğretim verilmesine, yoksul insanlara devlet yardımına, yol ve kanal altyapısının devlet tarafından inşasına vd. karşı oldukları belirtilmektedir. Onlara göre bu politikalar toplum için sadece yararsız değil bilakis zararlıdır. Kalıcı bir çözüm üretmedikleri için hastalığı iyileştirmeyecek aksine daha da kötüleştirecektirler. Örneğin devletin yoksul insanlara yardım ederse bu durum yoksulluğu daha da arttıracaktır (Vergara, 2006: 180).¹⁶ Yeni liberallere göre her türlü kamu yardımı ortadan kaldırılırsa topluma verilecek zararın önüne geçilebilir (Vergara, 2006: 180).

Yeni liberalizmde, aynı anda hâkim olan birden fazla üst etik ölçüt bulunmakta, herhangi bir sorunun çözümüne bu etik ölçütlerden hangisinin benimsendiği önem taşımamakta ve karşılaşılan soruna göre ölçüt değiştirildiği ve ölçütler arasında da bir hiyerarşi bulunmadığı öne sürülmektedir. Vergara’ya göre yeni liberal kuramcılar için (Fredrich Hayek, Milton Freidman, Ludwig von Mises, Jacques Rueff, Fritz Machlup) “her şey, her durumda, en ikna edici görünen gerekçeyi seçiyorlarmış gibi gelişir; onlar söz konusu gerekçenin yararlı mı yoksa doğal hukukla mı ilgili olduğunu bilme kaygısı taşımamaktadırlar.” (Vergara, 2006: 167). Bu açıdan yeni liberallerin herhangi bir durumla ilgili bir gerekçe oluştururken bunun yararlı mı yoksa doğal hukukla mı ilişkilendireceklerine

¹⁵ “Kendi kötülüğü ya da ihtiyatsızlığı yüzünden muhtaç duruma düşen bir birey, hemşerilerinden adalet eylemi olarak bir yardım talebinde bulunabilir mi? ...Yoksullukları yalnızca talihsizlikten kaynaklanan insanlar, başkalarının işlerinin bir bölümünü hak olarak talep edebilirler mi? Hayır, onların merhametlerini uyandırmaya çalışabilirler; bir yardım bekleyebilirler, ama durumlarını adalet zemini üzerinde temellendiremezler.” (Spencer, 1981: 191)

¹⁶ “Bu eylem, acıyı azaltacak yerde muhtemelen şiddetlendirir... Yoksulları kollayan yasalar olmasaydı, gönüllü hayırseverliğin artması ve bunun sonucunda basiretsizliğin azalması bu tür yasaları gereksiz hale getirirdi.” (Spencer, 1981: 200, 201)

ilişkin herhangi bir kaygı taşımadıkları, bu anlamda “eklektik” oldukları öne sürülmektedir (Vergara, 2006: 167).¹⁷

Sonuç olarak; liberalizm ve yeni liberalizmin etik felsefesi “yararcılık”, “doğal hukuk” ve “özgürlük” üzerinden ele alınabilir. Günümüzde rekabeti vurgulayıp iş birliğini ihmal eden bir piyasa anlayışı bulunmaktadır. Klasik liberal kuramda kısmen vurgulanan piyasanın ahlaki boyutuna yeni liberal kuramcılar önem vermemektedir. Burada piyasa sadece “aktörlerin rasyonelitetlerinin karşı karşıya geldiği bir kurum” olarak algılanmaktadır. Akılcı, etkili ve sistematik bir şekilde kazanç için uğraşılıyorsa bunun nasıl yapıldığına bakılmaksızın “doğru” olduğu anlayışı hâkimdir (Yıldırım ve Duman, 1998: 288). Burada Poole tarafından öne sürülen başka bir problem ise, piyasa toplumunun ahlâkın uygulanmasını engelleyeceğidir. Çünkü piyasa toplumunun kurucu unsurlarından biri olan iş bölümü,¹⁸ olumlanan bir davranış tarzı değildir. Aksine sonuçlarından ötürü toplumda eşitsizlik, kıskançlık ve düşmanlık yaratacaktır. Tüm bunlar ise kamunun iyiliğine yönelik bir ilginin gelişmesini engellemektedir (Poole, 1993: 29).

Yeni liberal kuramın ve ayrı ayrı her bir kuramcının etiğe bakışını ayrıntılı bir şekilde ele almak bu çalışmanın sınırları içinde mümkün gözükmemekle beraber; yukarıda kısaca özetlenmeye çalışılan bilgiler ışığında yeni liberalizmde etik felsefenin piyasa ilkeleri tarafından şekillendirildiğini ve piyasa toplumunun ahlâkın uygulanmasını engelleyeceğini söylemek mümkündür. Ancak liberal kuram içerisinde yararcılık, doğal hukuk ve özgürlük değerleri üzerinden tanımlanan etik kuramın, 1980’lerden itibaren “kamu etiği” kavramıyla büyük bir çıkış yapmıştır. Bu çıkışın nedeni kamu etiğinin analizi içinde aranacaktır.

3- KAMU YÖNETİMİ ve ETİK

Kamu yönetimi ve etik ilişkisinin akademik bir disiplin ve çalışma alanı olarak kuruluşu ve kamu yönetimi ve etik ilişkisinin geçmişi farklı iddialar olsa da Antik döneme kadar uzanmaktadır. Antik Yunan medeniyetinin temsilcilerinden olan

¹⁷ Örneğin Fredrich Hayek bu eklektik yöntemin bir örneğini sergilemektedir. “Önemli sermayelere sahip özel mülk sahiplerinin” varlığının toplum açısından niçin iyi olduğunu izahını “yararcılık” açısından yaparken, konu en iyi vergi rejiminin hangisi olduğunu belirlerken farklı bir etik ölçüt kullanır. Burada incelenen nesnenin toplum için mutlu sonuçlara mı yoksa mutsuz sonuçları mı yol açtığını sorgulamaz. Yani son ölçütünü incelenen konuya göre değiştirir. (Vergara, 2006: 168, 169)

¹⁸ Diğerleri özel mülkiyet ve sözleşmeye dayalı yasal bir çerçeve ve özçıkara dayalı davranışa yönelik bireysel eğilimdir. Ayrıntılı bilgi için bkz. (Poole, 1993: 16).

Platon ve Aristoteles'in eserlerinde devlet yönetimi ve etik arasında doğrudan bir ilişki kurulmakta ve devlet idaresi adalet, hakkaniyet, erdem gibi etik sorunlarla birlikte ele alınmaktadır (Birinci, 2009: 125).

Günümüzde “moda bir kavram “olan kamu etiği, aslında bugünkü ele alınışı bakımından bir “meslek etiği”dir. Bu anlamda “Kamu görevlisinin görevini yaparken mesleğin gerektirdiği normlar çerçevesinde davranması” (Shaffritz ve Rusell, 2005: 186) olarak tanımlanabilinen bu “etik” günümüzde en çok kodlaştırılan, raporlara konu olan, üzerine mevzuat geliştirilen alanlardan biridir. Örgütsel düzlemde “örgüt etiği” olarak kavramlaştırılan etik, bürokrasi ve iş yapma biçimi söz konusu olduğunda “kamu etiği” olarak adlandırılmaktadır.

Kamu etiği bir meslek etiği formunda kamusal iş görme ve hizmet sunma süreçlerine ilişkindir. “Kamu görevlilerinin kamusal işleri yerine getirirken tarafsız, nesnel, dürüst, etkin, adil davrandıkları, kişisel bir çıkar gütmadıkları, görevleriyle ilgili yetkilerini işlerinin dışında kullanmadıkları bir anlayış” (Erdoğan ve Gül, 2009: 954) olarak tanımlanmaktadır. Kamu etiğinin uygulama alanı kamu bürokrasisidir. Türkiye’de bürokrasiye ilişkin etik düzenlemeler Kamu Görevlileri Etik Kurulu’na yapılmaktadır. Kurulun hazırladığı yönetmeliğe göre kamuda çalışan personele ilişkin etik davranış ilkeleri şunlardır: “Görevin yerine getirilmesinde kamu hizmeti bilinci, halka hizmet bilinci, hizmet standartlarına uyma, amaç ve misyona bağlılık, dürüstlük ve tarafsızlık, saygınlık ve güven, nezaket ve saygı, yetkili makamlara bildirim, çıkar çatışmasından kaçınma, görev ve yetkilerin menfaat sağlamak amacıyla kullanılmaması, hediye alma ve menfaat sağlama yasağı, kamu mali ve kaynaklarının kullanımı, savurganlıktan kaçınma, bağlayıcı açıklamalar ve gerçek dışı beyan, bilgi verme, saydamlık ve katılımcılık, yöneticilerin hesap verme sorumluluğu (hesap verilebilirlik), eski kamu görevlileriyle ilişkiler ve mal bildiriminde bulunma.”¹⁹

Yönetmelikte yer alan ilkelerin pek çoğu 1982 Anayasası, 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu, Disiplin Yönetmelikleri gibi kamu bürokrasisine dair mevzuatta yer almaktadır. Bu anlamda etiğin hukuktan farklı olarak kamu yönetimi alanına katkısı tartışılmakla birlikte aslında bu durum 1980 sonrası devletin yeniden reforme edilmesi tartışmaları bağlamında anlam kazanmaktadır. Etik konusuyla yakından ilgilenen uluslararası örgütlerden biri olan OECD tarafından yayımlanan etik kodlar (doğruluk, dürüstlük, sorumluluk, hesap

¹⁹ Kamu Görevlileri Etik Davranış İlkeleri ile Başvuru Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik, RG: 13.04.2005, 25785.

verilebilirlik, şeffaflık, tarafsızlık)²⁰ hem devletler hem de diğer uluslararası örgütler tarafından kabul görmüştür. Bu ve benzeri ülkeler küreselleşme sürecinde hazırladıkları reform programlarında kamu etiği içinde tanımlanan bu kavram setiyle dönüşümü öngörmüş ve desteklemişlerdir (Özkal Sayan, 2010: 154).

Kamu etiğinin yönetişime ilişkin bu kavram setiyle içinin doldurulması neden 1980'lerden sonra popüler hale geldiğini anlaşılır kılmaktadır. Yeni-liberal anlayışla birlikte devletin rolü ve işlevi yeniden sorgulanarak; kamu yönetiminin “verimsiz, pahalı çalışan, hantal, sürekli yönetim ve organizasyon hatalarının sergilendiği, ulaşılması güç devasa bir örgüt” olduğu iddia edilmiş, bu tespitler akabinde devletin küçültülmesi, kamu hizmetlerinin özelleştirilmesi gibi politikalar gündeme gelmiştir. Bu süreçte “kamu yönetimi” vurgusuyla yozlaşmalar, yolsuzluklar, yönetsel kirlilik, rüşvet ve yönetsel skandallara dikkat çekilmiştir. Böylece tüm dünyada yaygınlaşan yolsuzluğa çözüm bulma isteği kamu etiğinin ortaya çıkışında önemli nedenlerden biri haline gelmiştir. Bedirhanoğlu da bu görüşü destekler biçimde, kamu etiği kavramının yeni liberal politikaların sıklaştırdığı iktisadi krizlerin günah keçisi olarak ilan edilen “yolsuzluk”u önlemek üzere inşa edildiğini ileri sürmekte ve özellikle “şeffaflık” kavramının bu süreçte ön plana çıkarıldığını belirtmektedir (Bedirhanoğlu, 2007: 1239-1254).

Bu tespitle beraber kamu etiğinin ortaya çıkışına ilişkin farklı görüşler de ileri sürmek mümkündür:

Bir görüşe göre; kamu etiğinin ortaya çıkışı kamu yönetiminin içinden kaynaklanan bazı sorunlara dayanmaktadır. Bu sorunların başında, 19. yüzyılın sonları ve 20. yüzyılın başlarında bir sosyal bilim olarak ortaya çıkan “yönetim”in, o dönemin (özellikle Weber’in bürokrasi modelinin) “pozitivist bilim-değerden bağımsız bilim” olarak tanımlanması ve “değer”lerin yönetim biliminden dışlanması gelmektedir (Birinci, 2009: 150). Bu anlayışa göre klasik ideal tip bürokrasi modelinde usallık, liyakat, tarafsızlık ve yol göstericilik ilkeleri temel alınarak, personelin bilgisi ve uzmanlığı işlerin gerektiği gibi görülmesinde yeterli olacaktır. Böylece personelin kişisel ahlâki özellikleri, karakteri ve etik değerleri göz ardı edilmektedir (Nohutçu, 2004: 394). Woodrow Wilson’ın “yönetim-siyaset” dikotomisi, Luther Gulick, Frederick Taylor ve onun bilimsel yönetim yaklaşımının takipçileri, kamu yöneticilerinin görevlerini yerine getirirken tarafsız bir şekilde davranacaklarını kabul etmişler ve kamu

²⁰ <https://www.oecd.org/gov/ethics/ethicscodesandcodesofconductinoecdcountries.htm>

personelinin değerlerini ihmal etmişlerdir. İşte bu görüşe göre kamu yönetiminde etik anlayışı, kamu yönetimine hesap verilebilirlik, sadakat gibi ilkelerin eklenmesi gereğinden doğmuştur.

Farklı bir görüşe göre ise, kamu yönetiminde modern anlamıyla etik tartışmalar 1970’lerde ortaya çıkmıştır. ABD Başkanı Richard Nixon’ın istifasına sebep olan Watergate Skandalı²¹ ve sonrasında yaşananlar dikkatleri yolsuzluk kavramına çekmiştir. Bu bağlamda gündeme gelen kamu etiği de yolsuzlukla mücadelenin sihirli iksiri olarak sunulmuştur. Böylece kamu etiği “bir ihtiyacın karşılanmasına yönelik” olarak gündeme gelmiştir (Steinberg ve Austern, 1995).

Başka bir görüşe göre ise, çağımızda yaşanan siyasal ve toplumsal alandaki gelişmeleri anlamlandırmak ve kamu alanında kurulan karmaşık ilişkileri çözebilmek için etiğe duyulan ihtiyaç artmıştır (Bravo, 2009: 142). Bu anlamda etik ilkeler yaşanan dönemdeki problemlere birer reçete olarak sunulmuştur. Kamu yöneticilerinin etik ve değerlerle ilgilenmesi, toplumun sorunlarını çözmek üzere bir eylem stratejisi izlemelerini gerekmektedir (Heady, 1990: 3). Etik değerlerle ilgilenen yöneticiler sorunlara farklı açıdan bakmakta ve alternatif çözüm yolları geliştirmektedirler.

Kamu etiğinin bir “disiplin” olarak ortaya çıkması konusunda da birbirinden farklı iki görüş ileri sürülmektedir. İlk olarak 1940’lı yıllarda ABD’de American Society for Public Administration (Amerikan Kamu Yönetimi Topluluğu) tarafından çıkarılan Public Administration Review-PAR isimli kamu yönetiminin ilgi alanlarıyla ilgili derginin yayınlanmasıyla birlikte yönetsel etik konusunda çalışmalar olduğu ileri sürülmektedir (Nigro, 1990: 623-636). Diğer bir görüşe göre ise, akademik bir disiplin anlamında kamu yönetiminde etikle ilgili çalışmaların 1970’li yıllarla birlikte anılmasının daha doğru olacağı belirtilmektedir. Bu görüşe göre 1970’li yıllarda yapılan çalışmalar kamu etiğinin disiplin olma sürecinde belirleyici olmuştur (Cooper, 1994: 3-17).

19. yüzyıldan bugüne kadar kamu etiği literatürüne baktığımızda, kitaplar, ASPA tarafından düzenlenen konferanslar, PAR ve Administration and Society-A & S isimli kamu yönetimi ile ilgili dergilerde yayınlanan makaleleri görebiliriz. 1980’lerden 1992’nin sonlarına doğru kamu etiğine ilişkin literatür yayınlanan

²¹ Bir dönem CIA için de çalıştıkları söylenen beş kişinin Watergate binasındaki Demokrat Parti merkezine dinleme cihazı yerleştirirken yakalanmaları üzerine başlayan soruşturma neticesinde dönemin ABD Başkanı Richard Nixon’ın istifasıyla sonuçlanan siyasi bir skandaldır.

çalışmalarla çoğalmaya başlamıştır. Cooper'ın aktardığına göre, özellikle bu dönemde kamu etiği ile ilgili on bir adet kitap yayınlanırken, PAR ve A&S dergilerinde otuz beş makale yayınlanmıştır (Cooper, 1994: 16). ASPA tarafından 1952'den 1976 yılına kadar yapılan konferanslarda sadece birer oturum kamu etiğine ayrılırken, 1976 yılından sonra daha fazla oturum kamu etiğine ayrılmıştır. İlk ulusal etik konferansı ASPA tarafından 1989'da "Yönetimde Etik" adı altında Washington'da yapılmıştır. Dokuz farklı organizasyon tarafından desteklenen bu konferansta yaklaşık 700 katılımcı yapılan sunumları izlemiştir (Cooper, 1994: 22-25).

2000'li yıllarda ise etik ve kamu etiği alanındaki çalışmalar artmıştır. Özellikle tüm dünyada yaşanan yolsuzlukların etik konusunu yönetsel ve siyasal anlamda ciddi olarak tartışmaların gündemine soktuğu ve bilimsel anlamda etiğin çalışmalara konu edildiği dile getirilmeye başlanmıştır (Klavuz, 2003: 54). Tüm dünyada uluslararası bir trend başlamış ve kamu yönetimlerindeki sorunlara çözüm bulmak amacıyla etik davranış standartlarını belirleyecek, bunlara uyumu denetleyecek kurumsal yapılar oluşturulmuştur. ABD'de *The Office of Government Ethics*, İngiltere'de *The Committee on Standards in Public Life*, Kanada'da *The Office of The Ethics Counsellor*, Japonya'da *National Public Service Ethics Board*, Avustralya'da *The Public Service and Merit Protection Commission*, İrlanda'da *The Public Offices Commission*, Türkiye'de *Kamu Görevlileri Etik Kurulu* bunlardan bazılarıdır (Demirci ve Genç, 2008: 44). Peki bunun gibi yapıların kurulmasında amaçlanan nedir? Larbi'ye göre bu durumun farklı gerekçeleri ileri sürülebilir (2001: 251-262):

Bunlardan ilki yönetim ve güven açığını kapatmadır. Küreselleşme çağında az gelişmiş ülkeler sadece demokrasi ve iyi yönetim sorunlarıyla değil aynı zamanda kendi yurttaşları ve yatırımcıların beklentileriyle ilişkili olarak güven açığı ve yönetim sorunuyla karşı karşıyadır. Kamu yönetiminde değerlerin ve standartların aşındığına ilişkin tüm dünyada ciddi kaygılar ortaya çıkmıştır. Kurumsallaşmış yolsuzluk, üst düzey bürokrat ve siyasetçilerin de yer aldığı skandallar basında uzun süre dünya gündeminde yer almıştır. Bu sebeple etik reform, yolsuzluğu kontrol altına alarak hükümetlerin yönetim ve güven açığını kapatmaya yönelik çabası olarak algılanabilir. İkinci olarak vatandaşlar ilerleyen zamanla birlikte kamu hizmetini daha çok eleştirir duruma gelmişlerdir. Talepleri rüşvet vermeden kamu hizmeti almaktır. Özellikle az gelişmiş ülkelerde kamu hizmetlerinin maliyeti artmakta, ancak kalite artmamaktadır. Bu durum vatandaşlar arasında hoşnutsuzluk yaratmaktadır. İngiltere gibi gelişmiş ülkelerde performans anlayışına göre hak ve standartların belirlenmesi halkın kamu

hizmetinden beklentisinin artmasını sağlamaktadır. Bu anlamda etik reformun insanların “bilinçlenmesi”ni sağlayacak bir reform olduğu iddia edilmiştir. Üçüncü olarak pek çok az gelişmiş ülkede 1990’lı yıllarda başlayan iyi yönetim (good governance) gündemi, hükümetlerin yolsuzluk ve kamudaki gayri etik durumlarla uğraşmasında kritik bir rol oynamıştır. Etik ve yolsuzluğu kontrol stratejileri, yönetişimin işleyişi, gelişimi ve kalitesi açısından önemli hale gelmiştir. Kamuda dürüstlüğü azaltıp zayıflatan ve kamunun güvenini aşındıran davranışlar ise pek çok ülkede gerek siyasal iktidar gerekse demokratik kurumlar açısından önemli bir tehdit unsuru olarak algılanmaktadır. Dördüncü olarak uluslararası örgütlerin kamu yönetiminde etik ve yolsuzlukla mücadele reformuna katkısı üzerinde durulmalıdır. Birleşmiş Milletler, Dünya Bankası, Avrupa Birliği ve OECD bu örgütlerden birkaçıdır. Bunların içinde özellikle OECD etik ve yolsuzlukla ilgili çalışmalarıyla öne çıkmaktadır. Son olarak ise, yeni kamu yönetimi (new public management) reformları kamu kültürünü ve koşullarını önemli ölçüde dönüştürmüştür ve dönüştürmeye de devam etmektedir. Bu sayede “kamu yönetiminin ruhu” ve “kamusal ahlak” dönüşüme uğramıştır. Neoliberal ideolojiye dayanan bu reformların kamu görevlilerinin davranış standartlarına ve kamu hizmeti değerlerine etkisi olmuştur.

Böylece; kamu etiğinin 1980 sonrası neo liberalizmin ihtiyaçları doğrultusunda devleti dönüştürme araçlarından biri olarak ele alınması ve ideolojik olarak yapılandırılmasıyla felsefeyle bağının tamamen koptuğunu ve kamu yönetimi alanında yaşanan gayri ahlaki durumlar ve yöneticilerin içinde buldukları gayri meşru davranışlar temelinde ele alındığı söylemek mümkün hale gelmiştir. Ancak genel olarak savunulanan aksine, kamu yönetiminde gayri ahlaki davranışların tespitini yaparak bunları önlemeye dönük bir mücadeleye girişmek, kamu etiğinin felsefeyle bağının kopartılarak onu “indirgemeci” bir yaklaşımla ele almaktan öteye geçmeyecektir. Bunun yerine alanın felsefeyle bağlantısının kurularak, “değer” odaklı yeniden inşa sürecine gidilmesi daha doğru bir yöntem olacaktır. Okçu’ya göre de kamu yönetiminde mevcut etik paradigmaların arkasında yatan felsefi davranışların ele alınması, içinde bulunduğumuz dönem itibarıyla felsefe ve sosyal bilimlerde yaşanan paradigma değişikliğinin de kamu yönetiminde tartışabilmesi açısından oldukça önemlidir (Okçu, 2008: 28).

Kamu etiği ve felsefe bağlantısı denildiği zaman ise öncelikle üzerinde durulması gereken konu teleoloji²² ve deontoloji²³dir. Çünkü insanın neden ahlaklı olması

²² Teleolojik yaklaşımda, ahlaki eylemin değerini belirleyen şey eylemin ürettiği sonuçtur. Teleolojik öğretiler, eylemlerin sonuçlarının hesaba katılarak yapılması gerektiğini bildirirler.

gerektiği ya da doğru eylemin ne olduğu sorusu bilimsel olarak açıklanmadığı takdirde kamu etiği “kamu mevzuatı” olmanın ötesine geçemeyecektir. Kamu yönetimi için neyin ahlaki neyin olmadığını söyleyen etik paradigmaların dayandığı felsefi yaklaşımların incelenmesi, ahlak-kamu yönetimi ilişkisinin felsefi açıdan ele alınması bakımından oldukça önemlidir. Özetle kamu yönetimi-etik-felsefe bağlantısını kurulmadığı bir süreçte kamu etiğinin “meslek ahlakı” kalıplarına sıkışması kaçınılmaz olacaktır.

SONUÇ

Etik, bir felsefe disiplini olarak bilimsel bir alandır. Etik sorular sormak, felsefesi bakış açısıyla eylem ve değerlendirmeye ilişkin sorunları düşünmenin bir yöntemi olmuştur. Örneğin değerli olanın, doğru ve değerli eylemin ne olduğuna ilişkin sorular etiğin sorularıdır. Bu sorulara Antik Yunan’dan günümüze değin felsefeciler farklı cevaplar üretmişler ve düşünme yöntemi üzerine çalışmalar geliştirmişlerdir. Etik, meslek etiği formunda ise bir başka çalışma alanı olmuştur. Bu etiğin iddiası karşılaşılan her duruma, probleme ilişkin değerlendirme yapmak yerine, hazır normların her hangi bir sorunla karşılaşıldığında kullanılabileceğidir. Bu nedenle farklı alanlarda meslek etiğine ilişkin normlar türetilmiştir.

Konu bir meslek etiği olarak kamu etiği olunca, özellikle bu alanın 1980’lerden sonra popüler hale geldiğini söylemek mümkündür. Kamu etiği en genel tanımıyla bürokraside uyulması gereken davranış kurallarıdır. Kamu etiğinin neoliberal dönemde daha yaygın olarak konuşulur, tartışılır olması aralarındaki bağlantıyı düşünmeyi ve sorgulamayı gerektirmektedir.

Buradaki ahlaki eylemin ölçütü, “haz” ve “mutluluk” gibi maddi değerlerdir (Macit, 2009: 84). Başvurulan referans noktası ise eylemin kendisinin değil, bir kararın sonuçlarının iyi ya da kötü olmasıdır. Kişi burada eylemin sonuçlarına bakarak karar verir. Örneğin Robin Hood’un zenginden alıp fakire dağıtması bu anlamda etik bir davranıştır. Teleolojik etik hazcılık-yararcılıkla ilişkilendirilir. Hazcılığın öncülleri Machiavelli ve Weber iken (Nohutçu, 2004: 396), yararcılık asıl formunu Jeremy Bentham ve John Stuart Mill’de bulmuştur (Macit, 2009: 84).

²³ Deontolojik yaklaşımda ise, sonuçtan çok “doğru eylem” önemlidir. Eylemin doğruluğu veya yanlışlığı eylemin sonuçlarından bağımsız olarak değerlendirilir. Önemli olan sonuç değil niyettir (Macit, 2009: 84). Burada teleolojik yaklaşımın aksine “yüksek ahlaki prensipler” vardır (Okçu, 2008: 27). Dikkate alınan biçimsel ölçütlerden bazıları “eşitlik”, “tarafsızlık” ve “evrenselleştirilebilirlik”tir (Macit, 2009: 84). Bir deontolojist eylemin sonuçlarına göre o davranışın doğru ya da yanlış olduğuna karar vermez. Onun için önemli olan o eylemin yerine getirilmesinin gerekli bir görev olup olmadığıdır. Deontolojik yaklaşım Kantçı felsefeden etkilenmiştir (Okçu, 2008: 27, 28).

Günümüzde kamu etiğinin neo liberalizm “yolsuzluk” söylemi üzerine kurulduğunu ve yolsuzlukla mücadeleyi çalışma alanı olarak belirlediğini söylemek mümkündür. Bunun nedeni özellikle neo liberalizmin devletin işlevlerini sınırlayarak piyasa odaklı bir yaklaşım geliştirmesidir. Devletin işlevleri ve etik sorunları olarak baktığımızda neo liberalizm, liberalizmin de ötesine geçerek devletin halk yararına yapacağı her şeye kısıtlama getirmiştir. Bunun nedeni ise devletin yolsuzluk yapmaya eğilimli bir yapı olarak tanımlanması ve bunun önüne geçebilmek için hem devletin çalışma yöntemine hem de kamuda çalışan personele ilişkin bir takım kodlar üretilmesidir. Buradan yola çıkarak, kamu etiğinin 1980 sonrası neo liberalizmin ihtiyaçları doğrultusunda devleti dönüştürme araçlarından biri olarak ele alınması ve ideolojik olarak yapılandırılmasıyla felsefeyle bağının tamamen koptuğunu ve davranış kodları üzerinden ele alındığını söylemek mümkün hale gelmiştir. Bu çalışmanın iddiası ise bunun “indirgemeci” bir yaklaşım olduğu ve kamu etiğinin felsefeyle bağlantısının kurularak, “değer” odaklı yeniden inşa sürecine gidilmesinin doğru bir yöntem olacağıdır.

KAYNAKÇA

Akdemir, F. 2014. “Ahlak Mı, Etik Mi? Etimolojik ve Epistemolojik Bir Çözümleme”, Kamu Etiği-Seçilmiş Kongre Bildirileri. Ankara: TODAİE Yayınları.

Akıncı, M. 2014. “Hayek’in Sosyal ve Siyasal Teorisi”, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 39: 73-90.

Anthony, P. 1998. “Management Education: Ethics versus morality”, Ethics and Organization, London: Sage, p.269-281, (Ed. M. Parker).

Aristoteles. 2017. Nikomakhos’a Etik, Çev. Saffet Babür, Ankara: Bilgisu Yayınevi.

Atak, S. ve Gül, S. K. 2014. Meslek Etiği Kavramları, Ankara: Adalet Yayınevi, 2014.

Atayman, V. (Ed.). 2005. Etik, İstanbul: Donkişot Yayınları.

Aydın, İ. 2010. Yönetmel, Mesleki ve Örgütsel Etik, Ankara: Pegem Yayınları, 2010.

Aydın, M. 2013. “Jerrmy Bentham’ın Ahlak Anlayışı ve Felicific Calculus”, ed. Ümit Güneş, II. Türkiye Lisansüstü Çalışmaları Kongresi- Bildiriler Kitabı III içinde, İstanbul: İlem: 601-617.

Babur, P. 2010. İyilikçilik”, <https://baburpinar.wordpress.com/tag/babur-pinar/> (İndirme Tarihi: 31.05.2020).

Bedirhanoglu, P. 2007. “The Neoliberal Discourse on Corruption as a Means of Consent Building: Reflections from Post-Crisis Turkey”, Third World Quarterly, 28(7): 1239–1254.

Bentham, J. 1973. Bentham’s Political Thought (Der. Bhiku Parekh), Londra: Croom Helm.

Birinci, G. 2009. “Etik, İnsan Hakları ve Kamu Yönetimi”, Kamu Etiği Sempozyum Bildirileri 1, Ankara: TODAİE Yayınları: 149-164.

Birinci, G. 2009. “Kamu Etiği ve İnsan Hakları”, Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi, 8: 123-144.

Bravo, I. B. 2009. “Kamu Alanında Karşılaşılan Etik Sorunlara Felsefi Çözüm Önerisi”, Kamu Etiği Sempozyum Bildirileri 1, Ankara: TODAİE Yayınları: 141-148.

Cevizci, A. 2002. Etiğe Giriş, İstanbul: Paradigma Yayınları.

Cooper, T. L. (Ed.). 1994. “The Emergence of Administrative Ethics as a Field of Study in the United States”, Handbook of Administrative Ethics, New York: Marcel Drkker.

Demirci, M. ve Genç, F. N. 2008. “Türkiye’de Kamu Yönetimi Reform Sürecinde Etik Yapılanma”, Amme İdaresi Dergisi, 41 (2): 43-58.

Emrullah, A. B. ve Hadimi, M. 2014. İslam Ahlakı, İstanbul: Hakikat Yayınevi.

Erdem, E. ve Şeker, F. 2004. “Milletlerin Zenginliğinde Ahlak Zenginliği: Smith’in Piyasa ve Ahlak Anlayışı Üzerine”, İktisat Felsefesi,12: 157-185.

Erdinç, A. ve Gül, H. 2009.“Saydamlık ve Hesap Verilebilirliğin Kamu Yönetimi Etik Anlayışındaki Yeri”, Kamu Etiği Sempozyum Bildirileri 2, (Ankara: TODAİE Yayınları): 953–969.

Freidman, M. 1982. Capitalism and Freedom, Chicago: The University of Chicago Press.

Heady, F. 1990. Public Administration: A Comparative Perspective, New York: Marcel Dekker Inc.

<https://www.oecd.org/gov/ethics/ethicscodesandcodesofconductinoecdcountries.htm>
(İndirme Tarihi: 22.06.20202).

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts (İndirme Tarihi:12.02.2016).

Kılavuz, R. 2003. Kamu Yönetiminde Etik ve Bir Sorun Alanı Olarak Yozlaşma, Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Kuçuradi, İ. 2003. “Etik ve Etikler”, Türkiye Mühendislik Haberleri, 423 (1): 7-9.

Kuçuradi, İ. 2004. Uludağ Konuşmaları, Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları.

Larbi, G. 2001.“Assessing Infrastructure for Managing Ethics in the Public Service in Ethiopia: Challenges and Lessons for Reformers”, International Review of Administrative Science, 67: 251-262.

Machlup, F. 1976. Liberalism and the Choice of Freedoms, Essays on Hayek içinde, New York University Press.

Macit, M. H. 2009. “Teleolojik Etik Anlayışının Deontolojik Eleştirisi”, Kaygı, 13: 83-91.

Mutçalı, S. 1995. Arapça Türkçe Sözlük, İstanbul: Dağarcık Yayınevi.

Nigro, L. G.& William G., Richardson. “Between Citizen and Administrator: Administrative Ethics and PAR”, *Public Administration Review*, 50 (6): 623-636, 1990.

Nohutçu, A. 2004. “Etik ve Kamu Yönetimi”, *Çağdaş Kamu Yönetimi II* (Ed. M. Acar & H. Özgür), Ankara: Nobel Yayın Dağıtım: 389-411.

Okçu, M. 2008. “Kamu Yönetimi ve Ahlak”, *Amme İdaresi Dergisi*, 41 (2): 21-42.

Özkal Sayan, İ. 2010. “Yolsuzluk ve Kamu Etiği”, Prof. Dr. Kurthan Fişek İçin Yönetim Üzerine, (Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayını): 143-167.

Özlem, Doğan. 2004. *Etik-Ahlak Felsefesi*, İstanbul: İnkılâp Yayınevi.

Özturan, H. 2011. “Etik ile Ahlak Arasında: Türkçe Ahlak Felsefesi Literatürüne Dair Etik Kavramı Kullanımı Üzerinden Bir Değerlendirme”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 9 (17): 169-202.

Poole, R. 1993. *Ahlak ve Modernlik*, Çev. Mehmet Küçük, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Sen, A. 1990. *On Ethics and Economics*, Cambridge: Basic Blackwell.

Shaffritz, J. M. & Rusell, E. W. 2005. *Introducing Public Administration*, New York: Pearson Education Inc.

Sidgwick, H. 1907. *The Methods of Ethics*, Londra: Macmillan.

Smith, A. 1997. *Ulusların Zenginliği*, Çev: Ayşe Yunus, Mehmet Bakırcı, İstanbul: Alan Yayıncılık.

Spencer, H. 1981. *The Man Versus the State*, Liberty Classics, Indianapolis.

Steinberg, S. S. ve Austern, D. T. 1995. *Hükümet, Ahlak ve Yöneticiler*, Çev: Turgay Ergun, Ankara: TODAİE Yayınları.

SOSYAL VE BEŞERİ BİLİMLERİ DERGİSİ

Cilt 12, Sayı 2, 2020 ISSN: 1309 - 8012 (Online)

Şeker, F. ve Çetin, M. 2012. “Faydacı Refah Ekonomisi: Amartya Sen’in Eleştirisi”, SÜ İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 12 (24): 277-304.

Tepe, H. 2000. “Basın Etiği ya da Basının Etik Sorunları Üzerine”, Etik ve Meslek Etikleri, Ed. Harun Tepe, Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları.

Tepe, H. 2007. “Bir Felsefe Dalı Olarak Etik: Etik Kavramı Tarihçesi ve Günümüzde Etik”, Doğu Batı, 4: 11-28.

Vergara, F. 2006. Liberalizmin Felsefi Temelleri-Liberalizm ve Etik, İstanbul: İletişim Yayıncılık.

Weber, M. 2014. Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu, Çev: Mehmet Ötken, Ankara: Tutku Yayınevi.

Yetişken, H. 2005. “Meslek Normlarının Etik İmkân ve Sınırları”, Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, 22 (1): 73-78.

Yıldırım, E. ve Duman, M. 1998. “Hayek ve Piyasanın Kendiliğinden Düzeni”, Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi, 41, 42: 239-252.